

ZBOR ODPOSLANCEV SLOVENSKEGA NARODA V KOČEVJU

(1. OKTOBRA DO 3. OKTOBRA 1943)

Dr. Metod Mikuž

Pomembnost in veličino Zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju, ali krajše Kočevskega zbora, bi lahko označili tudi samo s kratkim stavkom in dejali: na tem zboru si slovenski narod po svojih delegatih prvič v svoji zgodovini na parlamentarni način izvoli pravo politično vodstvo in demokratično predstavništvo, z izvolitvijo delegatov za AVNOJ pa nesporno poudari voljo, povezati svojo narodno usodo z ostalimi jugoslovanskimi narodi. Tako bi bila na kratko povedana vsa glavna vsebina Kočevskega zbora in bi tak kratek stavek tudi zadostoval, če ne bi bilo že na zborovanju samem poudarjeno z besedami tovariša Kardelja, da bo ta Zbor »v osvobodilnem boju slovenskega naroda kot eden najpomembnejših spomenikov«, in to iz dveh razlogov: ker živo potrjuje pravilnost NOB in ker je položil najvažnejše temelje za svobodno in demokratično prihodnost slovenskega naroda.

Tovariš Kardelj je s temi besedami poudaril vso globino vsebinske strani Kočevskega zbora že na zboru samem, naša dolžnost pa je danes po desetih letih nekoliko podrobneje pregledati nekaj tistih najvažnejših momentov, po katerih postaja Kočevski zbor brez dvoma eden najpomembnejših dogodkov v vsej zgodovini NOB. Znano je, da se je Kočevski zbor vršil in opravil svoje zgodovinsko poslanstvo pod znanim geslom iz Cankarjevih »Hlapcev«, da si bo narod sodbo pisal sam. Kar je torej mogel Cankar samo predvidevati, se je na Zboru uresničilo oziroma začelo uresničevati že vse od takrat, ko so progresivne sile jugoslovanskih narodov pod vodstvom Partije vzele v svoje roke narodno usodo in s tem seveda tudi polno odgovornost. Od tedaj torej, ko se jugoslovanski narodi jasno zavedo, da svoje narodne usode — ob okupaciji in razkosanju Jugoslavije je prednje jasno postavljena samo ostra alternativa: biti ali ne biti — ne morejo več polagati v roke bivše jugoslovanske buržoazije, ker ta, če že ne zbeži na varno

oziroma ne začne sodelovati z okupatorjem, nosi polno odgovornost za aprilsko katastrofo 1941. Takrat torej vzniknejo prvi začetki NOB in s tem tudi uresničevanje Cankarjevih besed. In eden važnih mejnikov na poti uresničenja Cankarjevih besed v zgodovini slovenskega naroda je prav Kočevski zbor. Ob tem mejniku je slovenski narod po svojih delegatih spregovoril važne in odločilne besede za naprej in naredil obračun za nazaj.

KOČEVSKI ZBOR IZVOLI SLOVENSKI
NARODNOOSVOBODILNI ODBOR (SNOO)
IN VRHOVNI PLENUM OSVOBODILNE FRONTE

Zgodovina slovenskega parlamentarizma je dokaj revna ali pravilneje rečeno, zgodovine pravega demokratičnega parlamentarizma vse do razdobja NOB pri nas sploh ni, zato pomeni prav Kočevski zbor mogočen uvod v vso nadaljnjo slovensko parlamentarno zgodovino.

SNOO kot nekakšno najvišje slovensko predstavništvo srečamo v zgodovini NOB slovenskega naroda že zelo zgodaj, septembra 1941. Takrat torej, ko se v naši narodni revoluciji prvokrat pokažejo tisti revolucionarni kvalitativni uspehi, ko Osvobodilna fronta slovenskega naroda, doslej le vseslovenska zbiralna politična sila vseh zavestno se borečih sinov in hčera slovenskega naroda, začne kazati prve znake nove, ljudske oblasti. V času torej, ko pokojni tovariš Kidrič, duša OF slovenskega naroda, že začne poudarjati, da postaja OF vedno bolj »država v državi«, to je, da slovenski narod že posluša ukaze in nasvete ter navodila OF, sabotira pa vse, karkoli je v zvezi z okupatorjem. Ker so bili ti začetki ljudske oblasti tako jasno vidni na terenu — in od spodaj navzgor nastaja, se gradi in spopolnjuje ljudska oblast — je dotedanjemu vodstvu OF, Vrhovnemu plenumu OF postalo jasno, da morajo ti prvi elementi ljudske oblasti na terenu dobiti svoj vidni izraz tudi v vrhu, v vodstvu Osvobodilne fronte. Tako je prišlo septembra 1941 do konstituiranja Vrhovnega plenuma OF v SNOO.

To in tako konstituiranje SNOO je potrebno še posebej poudariti, kajti v Osvo-

bodilni fronti srečujemo že od vsega začetka in še daleč preko leta 1945 tisto zanimivo dvojnost, da kateri koli organ Osobodilne fronte od jeseni 1941 dalje istočasno pomenja oblastni in politični organ Osobodilne fronte, torej organ nenehnega borbenega združevanja in čuvanja enotnosti slovenskega naroda in organ s tolikšno oblastno močjo in veljavnostjo, kolikršna se je pač v dejanskih razmerah razvila na terenu samem. Ta zanimiva dvojnost v Osobodilni fronti je torej zgodovinsko utemeljeno dejstvo, izhajajoče iz razvoja Osobodilne fronte same. Od svojih prvih začetkov kot politični organ vseslovenskega borbenega zbiranja prehaja Osobodilna fronta zaradi svoje vedno večje razširjenosti med slovenskim ljudstvom do prvih revolucionarnih elementov ljudske oblasti in, vključujoč ter razvijajoč te slednje, kljub temu še vedno ostaja tista vseslovenska revolucionarna politična organizacija, ki edina zmore povesti slovenski narod do nacionalne osvoboditve v najglobljem pomenu besede.

Jasno je, da je konstituiranje Vrhovnega plenuma OF v SNOO jeseni 1941 šele začetek v razvoju vrhovnega ljudskega predstavništva slovenskega naroda, poudariti je pa vsekakor treba, da že sam ta začetek kaže na izredno sposobnost vodstva NOB. Točno je, moglo bi se trditi — kar se tudi je od strani slovenske kontrarevolucije — da vse to ne pomeni nekaj trajnega in da bo Osobodilna fronta tako kot vseslovenska tvorba in kot predstavniški organ s prvimi elementi ljudske oblasti prej ali slej razpadla iz kakršnih koli že notranjih ali zunanjih vzrokov. Vsak tak pomislek, morda celo niti ne iz ust samo pravih kontrarevolucionarjev, ni upošteval pač tistega, kar je za vso NOB jugoslovanskih narodov tako izredno značilno in kar je na Kočevskem zboru poudaril že tov. Kardelj: Pravilna politična linija, pravilna pot borbe in pravilno uporabljanje oblik borbe našega osvobodilnega gibanja. Ali povedano drugače: vsaka, še tako majhna zmagovita pridobitev OF je imela svojo realno podlago, pa naj se je ta že kazala v očitnih uspehih partizanske vojske, ali kot vedno večja narodna enotnost v Osobodilni fronti.

Če SNOO jeseni 1941 pomeni samo prve skromne, a vsekakor že solidne začetke novega slovenskega ljudskega predstavništva s svojimi prvimi štirimi značilnimi odloki, pa pomeni SNOO, izvoljen v Kočevju, velik revolucionarni kvalitativni skok. Da je moglo do tega sploh priti, si zaradi lažjega razumevanja na kratko oglejmo vse

tiste realne podlage, vse tiste okoliščine, zaradi katerih je moglo — upoštevajoč seveda okvir druge svetovne vojne, v katerem dobiva NOB jugoslovanskih narodov vedno večji pomen — priti do Kočevskega zbora. Tako Kočevski zbor ne pomeni nobenega »nepremišljenega« ali »operetnega« dejanja, kot bi ga rada s primesjo ogorčene in onemogle jeze prikazala tedanja slovenska kontrarevolucija, temveč dobro premišljeno in na solidnih temeljih postavljeno veliko revolucionarno dejanje.

Prvi tak soliden temelj, na katerem sloni moč pa tudi ves nadaljnji razvoj zakonitih določb Kočevskega zbora, je NOV in POS. Če leta 1941 sestavljajo slovensko partizansko vojsko prve partizanske čete in skupinice, o katerih pravi tovariš Kidrič sam na Zboru, da so se morale iz zased boriti proti okupatorju in se z muko razvijati v partizanske odrede in grupe, imamo na Slovenskem že pred kapitulacijo Italije solidno zgrajeno regularno armado, ki se po kapitulaciji znatno pomnoži, saj imamo v času Kočevskega zbora dva korpusa NOV in POS, ki sta razorožila vso italijansko vojsko na slovenskem ozemlju, vojaško obracunala s slovenskimi kontrarevolucionarnimi oboroženimi oddelki ter imela za seboj že celo vrsto uspešnih bojov z Nemci. Spričo take NOV in POS je mogel slovenski narod, ki je volil svoje delegate za Kočevski zbor, imeti trdno in sigurno jamstvo, da se bo NOB, pa naj zahteva še toliko novih žrtev in naporov, zmagovito končala.

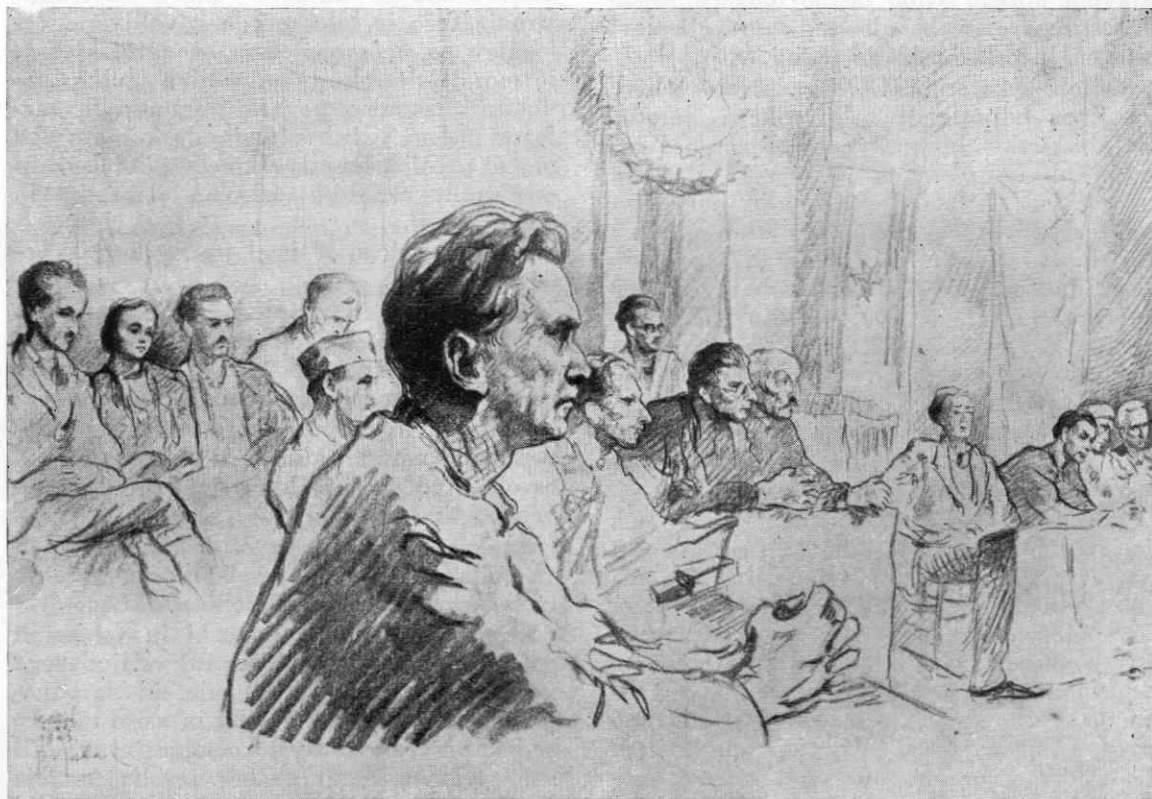
Drugi tak soliden temelj je enotnost slovenskih ljudskih množic, utelešena v Osobodilni fronti. Rekli smo že, da predstavlja Osobodilna fronta po eni strani množično in enotno politično narodnoosvobodilno gibanje, po drugi strani pa, da se ista OF postopoma, to je, vzporedno z vojaškimi in političnimi uspehi ter vedno večjo zasidranostjo med najširšimi ljudskimi množicami na revolucionaren način razvija v pravo ljudsko oblast. Tako enoten, kot je bil v Osobodilni fronti, ni bil zbran slovenski narod v vsej svoji zgodovini še nikoli; upoštevajoč pa zgodovinsko kontinuiteto slovenskega političnega življenja, je prav na to enotnost slovenskega naroda v OF Partija najbudneje pazila. Tako ustvarjena enotnost slovenskega naroda v OF je sicer postala in ostala nesporno dejstvo, mogel pa bi se načeti problem enotnosti v OF zlasti (objektivno ali subjektivno) v taboru ene od ustanovnih skupin Osobodilne fronte, krščanskih socialistov, povezanih v formalni in navidezni koaliciji

z ostalimi ustanovnimi skupinami Osvobodilne fronte. Ta problem se je kljub šesti točki Temeljnih točk OF, ki določa, da prevzame po osvoboditvi Osvobodilna fronta vso oblast kot celota, v vsej svoji nevarnosti začel tudi kazati na prvem osvobojenem ozemlju. Čeprav le navidezna koalicijska oblika v enotnost združenega vodstva OF, ni prav zaradi absolutne enotnosti OF na terenu samem niti mogla kazati neke izrazite nevarnosti in objektivne možnosti za razdiranje te enotnosti za časa borbe, mogla pa bi ta nevarnost nastati, če je nastajala že za časa prvega osvobojenega ozemlja, v še večji meri po dokončni osvoboditvi, ko bi se n. pr. pri volitvah za konstituanto po vsej verjetnosti prav na krščanskosocialistično ustanovno skupino skušala privesiti vsa tista reakcija, ki se za časa NOB še ni dovolj razkrinkala. Prav te nevarnosti se je vodstvo NOB dobro zavedalo in zato v znani Dolomitski ali Februarski izjavi ustanovnih skupin OF doseglo, da je bila vsaka možnost razdora te vrste odstranjena, ko so se vse, zlasti pa tri ustanovne skupine izjavile za brezpogojno enotnost v Osvobodilni fronti, se odpovedale kdaj koli ustanavljati posebne in samostojne politične

formacije izven Osvobodilne fronte in pri-
stale na enoten aktivistični kader OF, ki je doslej, čeprav o okviru OF in pod splošnim vodstvom Izvršnega odbora le vršil svoje aktivistično politično delo pod neposrednim vodstvom svojih političnih oziroma ustanovno-skupinskih grupacij.

Tako se zaradi enotnosti OF, dosežene z Dolomitsko izjavo, za časa drugega osvobojenega ozemlja, ki nastane po kapitulaciji Italije, nevarnost razdora nikjer več ne pojavi in zato more tovariš Kidrič v svojem poročilu o dve in pol letnem delu IOOF prav na Kočevskem zboru izjaviti: »Za trditi vam smemo, da OF ni več koalicija in skup različnih strančic, grup in grupic. OF je popolnoma enotno vseljudsko gibanje slovenskega naroda. Tako enotno vseljudsko gibanje je zahteval vojni čas, zahteval ga je pa tudi najgloblji družbeni interes slovenskih ljudskih množic.«

Tudi spričo tega drugega, nadvse potrebnega in solidnega temelja je mogel slovenski narod po svojih delegatih na Kočevskem zboru spregovoriti svojo zgodovinsko in enkrat za vselej veljavno besedo. Opirajoč se prav na to in na velike zmage ter moč svoje ljudske armade, je mogel za

Pogled v dvorano med zasedanjem Zbora (risba B. Jakac)

doma in za pred svetom spregovoriti tiste velike besede, ki so istočasno pomenile stvarnost, da je slovenski narod na svoji zemlji že sam svoj gospod.

K tema dvema osnovnima temeljema prištejmo še dva, ki ju tudi omenja v svojem referatu tovariš Kidrič, namreč, da je dveletna NOB ustvarila nov tip političnega delavca in političnega voditelja, o katerem pravi: »Iz borbe in za borbo morajo rasti in dejansko rastejo naši politični delavci, naši politični aktivisti, naše politično vodstvo.« In končno, izredno hitra vzpostavitev nove narodne oblasti na osvobojenem ozemlju po kapitulaciji Italije.

To zadnje zasluži še prav posebno pozornost. Brž ko je postalo jasno, da bo NOB požela do zadnjega vse velike sadove, ki jih je prinesla italijanska kapitulacija v Sloveniji, je IOOF že 12. septembra 1943 poudaril, da v smislu 6. točke Temeljnih točk OF prevzema vso oblast na osvobojenem ozemlju OF slovenskega naroda in njena vojska kot sestavni del NOV Jugoslavije, a že dan poprej razpiše volitve v Zbor odposlancev slovenskega naroda, zavedajoč se pri tem v polni meri, da je nastopilo tisto važno razdobje, v katerem mora slovenski narod dokončno urediti v glavnih obrisih svojo lastno domačo usodo ter spregovoriti besedo tudi o svoji novi skupni jugoslovanski domovini.

Odlok, s katerim IOOF razpisuje volitve za Zbor odposlancev slovenskega naroda, daje aktivno in pasivno volilno pravico vsem umsko zdravim moškim in ženskim osebam od 17. leta starosti dalje, določa za volilna področja področje terenskih odborov OF in bataljonov NOV in POS s pristavkom, da področja terenskih odborov do 500 prebivalcev (ali še manj) volijo enega delegata, za vsakih nadaljnjih 500 še enega delegata več, bataljoni pa po dva delegata. Volitve vodijo vsi odbori OF in funkcionarji terenskih odborov OF in se izvrše od 20. do 25. septembra 1943 na javnih zborovanjih.

Prvo, kar spričo tega odloka pade v oči, je izredno kratek čas tako za priprave kot za izvedbo volitev. A če pomislimo, da pri teh volitvah ne gre za volitve samo na osvobojenem ozemlju (kot za časa prvega osvobojenega ozemlja), temveč za volitve odposlancev slovenskega naroda na področju vse Slovenije, da so volilne enote silno majhne in da je treba voliti izredno veliko delegatov, moramo po vsej pravici poudariti, da je take volitve mogla uspešno izvesti samo OF slovenskega naroda, ki je

s svojo organizacijsko — oblastno mrežo preprezala vso slovensko zemljo.

Kot je znano, se je Zbora udeležilo 572 delegatov, kar je za tedanje izredne prilike vsekakor veliko število. Ostane nam še vprašanje načina volitev odposlancev za Zbor, ki so se vršile na javnih zborovanjih. More namreč nastati vprašanje, koliko tak način volitev ustreza načelu pravih demokratičnih volitev, katerih osnovna zahteva poleg drugih je tudi tajnost glasovanja. Odgovor na to ni težak, če se zavedamo, da smo sredi najhujše vojne in je bilo zato potrebno temeljito in hitro izrabiti trenutno vojno zatišje na osvobojenem ozemlju in se zato pač poslužiti takega načina, ki je po svojih demokratičnih osnovah zadostoval in bil primeren za tako razdobje. Te volitve najlaže razumemo, če jih primerjamo z današnjimi zbori volivcev, ko postavljajo kandidate za volitve v ljudske odbore. Demokratičnost teh je vsekakor v tem, da more priti pravica postavljanja kandidata do aktivnega izraza pri slehernem volivcu in prav tako tudi pravica svobodnega glasovanja oziroma ne glasovanja. Moremo torej reči, da so bili delegati za Kočevski zbor izvoljeni v mejah tiste prave demokracije, ki je bila spričo vojnih časov pač mogoča tako s formalne kot z materialne strani. Teže je bilo seveda z volitvami delegatov na neosvobojenem ozemlju, kjer se je morala demokratična volilna oblika zreducirati iz samo po sebi razumljivih razlogov pač na tisti minimum, da je bilo treba poseči pri določanju poslancev po delegaciji od strani okrožnih oziroma pokrajinskih odborov OF.

Kakšno nalogo je imel po vsem tem Kočevski zbor?

1. Ugotoviti in potrditi, da je slovensko narodnoosvobodilno gibanje, ki ga predstavlja izključno OF slovenskega naroda, vseljidsko narodnoosvobodilno gibanje.

2. Ugotoviti in potrditi, da se je OF slovenskega naroda kot vseljidsko narodnoosvobodilno gibanje hkrati razvijala v slovensko ljudsko oblast.

3. Določiti oziroma izvoliti organe OF kot vseljidskega narodnoosvobodilnega gibanja in kot slovenske ljudske oblasti, ki so:

a) osnovni organi: terenski in vsi ostali odbori OF kot osnovni organi vseljidskega narodnoosvobodilnega gibanja, in narodnoosvobodilni odbori (terenski in vsi ostali, ko se bodo izvedle volitve) kot oblastni organi;

b) vrhovni organi: Zbor izvoli iz svoje srede 120-članski kolektiv, ki kot Vrhovni plenum OF predstavlja politično vodstvo

narodnoosvobodilnega gibanja, kot SNOO pa tudi vrhovno oblast slovenskega naroda;

c) eksekutiva vrhovnih organov: za eksekutivo izvoli Zbor kolektiv desetih članov Vrhovnega plenuma oziroma SNOO, ki kot Izvršni odbor OF predstavlja eksekutivo Vrhovnega plenuma, kot Predsedstvo SNOO pa eksekutivo SNOO.

4. Določiti, da v času med zasedanjem Vrhovnega plenuma oziroma SNOO vrši IOOF oziroma Predsedstvo SNOO vse pravice, ki gredo Vrhovnemu plenumu oziroma SNOO.

5. Izvoliti 40-člansko delegacijo v AVNOJ.

Tako je torej Kočevski zbor opravil zgodovinsko nadvse pomembno delo. Izvolil in postavil je solidno osnovo nadaljnjemu razvoju revolucionarne slovenske stvarnosti. Vrhovni plenum je in ostane edino postavno vrhovno politično vodstvo, ki vodi slovenski narod v NOB sam ali preko frontnih odborov in to do svojih osnovnih celic, terenskih odborov OF. Isti 120-članski kolektiv kot SNOO pa predstavlja vrhovno ljudsko oblast slovenskega naroda. Dalje Kočevski zbor z vso svojo avtoriteto poudari z izvolitvijo svoje delegacije v AVNOJ tudi načelo jugoslovanske kontinuitete.

Kočevski zbor torej ne pomeni ustvarjanja nekakšnega separatističnega samoslovenstva, neke imaginarne slovenske državnosti, temveč osnovne temelje nove slovenske državnosti v okviru Jugoslavije. V Sklepu Kočevskega zbora (II., člen 6 in 7) je to tudi izrecno poudarjeno, saj je med drugim rečeno, da SNOO izvaja vrhovno ljudsko oblast slovenskega naroda »v okviru Jugoslavije kot državne celote z enotnim predstavništvom vseh narodov Jugoslavije ter enotnim vodstvom njih osvobodilnega gibanja in državne skupnosti« — in dalje, da SNOO »izvršuje v okviru Jugoslavije in splošnih sklepov AVNOJ kot njenega predstavništva zakonodajno in izvršno oblast slovenskega naroda s pravico, postavljati vse potrebne organe ljudske oblasti slovenskega naroda«.

To je glavna, zgodovinska vsebina Kočevskega zbora. Če se na kratko ozremo še na Objavo od 7. oktobra 1943, s katero IOOF seznanja širšo javnost o Zboru, o njegovem poteku in vsebini, opazimo, da je bilo na Kočevskem zboru sklenjenih še več važnih odločitev, kot: obsodba plave in bele garde in zahteva po njeni neusmiljeni iztrebitvi, pripravljenost Zbora, da z vsemi silami podpre NOV, izražena je bila globoka ljubezen do vrhovnega komandanta NOV tovariša Tita itd.

Popolnoma upravičeno so torej v Proglasu Zbora odposlancev slovenskega naroda med drugim zapisane tudi naslednje besede: »Kot prvi svobodno izvoljeni odposlanci, zbrani sredi najhujšega boja za narodni obstanek, izpovedujemo v imenu vsega borečega se ljudstva, da je slovenski narod danes končno veljavno stopil v krog suverenih narodov.«

KOČEVSKI ZBOR – VAŽNA ZGODOVINSKA PRIČA

Podoba Kočevskega zbora bi ostala nepopolna, če na kratko ne pregledamo vsaj vseh glavnih dokumentov, ki so zbrani izšli v lepi knjigi »Zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju« (Ljubljana 1953). Osnovno pozornost vzbujata brez dvoma govora voditeljev NOB slovenskega naroda, tovariša Kidriča in Kardelja. Govor tov. Kidriča je dragocen zlasti po tem, ker podaja kratek in zgoščen historiat NOB na Slovenskem od začetka do Kočevskega zbora. Tov. Kidrič deli našo NOB na določena razdobja in vsako od teh podrobno analizira. Ker je ta govor poročilo IOOF o njegovem dve in pol letnem delu, so v njem ne samo načeti, temveč mestoma tudi do vseh podrobnosti razčlenjeni vsi važnejši problemi NOB. Kot povzetek Kidričevega referata je važna tale njegova ugotovitev: »Aprila 1941 je razpadla vojska. Danes imamo vojsko. Aprila 1941 je razpadel ves naš javni aparat. Danes ga imamo. Toda ne samo, da imamo vojsko in

Tov. Boris Kidrič na govorniškem odru (risba B. Jakac)

da imamo oblast. Prvič v svoji zgodovini imamo zares narodno in ljudsko vojsko in imamo zares narodno in ljudsko oblast, oboje ustvarjeno pod najtežjimi pogoji, oboje zgrajeno v najhujši borbi z zunanjim in notranjim sovražnikom našega naroda.«

Če predstavlja govor tovariša Kidriča sintetično podajanje dogodkov in razvoja NOB na Slovenskem, pa pomeni govor tovariša Kardelja v prvi vrsti vsestransko analizo NOB in kot tak predstavlja dragocen pripomoček za proučevanje tedanje dobe, tedanjega gledanja na NOB, njen slovenski, jugoslovanski pa tudi svetovni okvir. Tovariš Kardelj pokaže v svojem referatu na Kočevskem zboru na troje karakterističnosti NOB: na novo ljudsko vodstvo NOB, na njen subjektivni faktor, na pravilno politično linijo, pravilno pot borbe ter pravilno uporabljanje oblik borbe. Dalje podaja tovariš Kardelj podrobno analizo domačega in svetovnega položaja in podrobno analizo domačih in tujih sovražnikov NOB ter končno govori o peterih najvažnejših trenutnih nalogah, ki so: organizacija obrambe našega svobodnega ozemlja in razširjenje vojnih operacij na vso Slovenijo, potrebnost razbiti v ljudstvu zadnje dvome in ostanke strahu pred OF in NOV, kovati in z vsemi silami krepiti našo ljudsko oblast, potrebnost sistematične organizacije našega narodnega gospodarstva in končno, pomagati tudi tistim delom Slovenije, kjer osvobodilno gibanje iz lastnih sil še ni moglo doseči dovolj širokega razmaha. Svoj referat konča tovariš Kardelj s temile besedami: »Mi nismo uradniki, mi nismo občinski možje in s kroglicami izbrani poslanci za parlamente brez pravic. Naši odbori OF, naši narodno-osvobodilni odbori, ki jih boste kmalu izvolili, so bojovna telesa. Oni organizirajo ljudsko oblast, toda oni so tudi štabi naše osvobodilne borbe.«

Še enega dokumenta ne smemo pozabiti: poročila o stanju in problematiki slovenskega gospodarstva. Iz referata, ki ga je imel na zboru tov. dr. Marijan Breclj, si moremo o tedanjem slovenskem vojnem gospodarstvu ustvariti tole sliko: Do nekako tri mesece pred kapitulacijo Italije podpira slovenski človek OF in NOV z denarjem in prehrano, NOV pa čuva njegovo narodno bogastvo, ki ga hoče okupator izropati. Tri mesece pred kapitulacijo Italije pa začne naša vojska kontrolirati znaten del tako imenovane ljubljanske pokrajine, in pred vodstvo OF se postavi važno vprašanje reševanja ne samo potreb naše vojske, temveč tudi gospodarskih potreb civilnega pre-

bivalstva, ki je postalo popolnoma ali delno odrezano od italijanskih aprovizacijski središč. V tej dobi IOOF osnuje Osrednjo gospodarsko komisijo in izpelje njeno gospodarsko organizacijo do sleherne vasi, do terenskih odborov torej, z nalogo, da oskrbuje s prehrano in drugimi potrebščinami našo vojsko in organizacijske ustanove Osvobodilne fronte in da skrbno organizira prehrano civilnega prebivalstva. Te gospodarske komisije so se z uspehom lotile dela. Izvedle so popise letine in živilskih zalog na kmetijah, izvedle nakupe ter skrbno shranjevale in pazile, da dragocena prehrana ne pride v roke okupatorja. Zalagale so s prehrano vojsko, civilno prebivalstvo pa tudi s takim blagom (usnje, blago, sol, sladkor), ki je prihajalo iz krajev, zasedenih po okupatorju.

S tako gospodarsko delavnostjo in organizacijo OF je zatekla kapitulacija Italije naše vojno gospodarstvo in spričo velikega osvobojenega ozemlja se začne nova doba gospodarske dejavnosti. Na osvobojenem ozemlju prevzame OF vso oblast in z njo tudi gospodarstvo, finance in prehrano, vse osvobojeno ozemlje pa je v gospodarskem pogledu popolnoma odrezano od ostalega slovenskega ozemlja in je torej trenutno navezano samo nase. Na osvobojenem ozemlju je prenehala vsa aprovizacija, prenehale so plače uradništvu in razne podpore, pritoča denarja od zunaj ni več, prenehal je vsak stik z ozemljem, ki še ni bilo osvobojeno, veliko je družin, katerih redniki so bili doslej v službah, sedaj pa so mobilizirani, povsod je pomanjkanje delovnih moči v gospodarstvu, zlasti v poljedelstvu, mnogo je bilo uničenega, požgane in porušene so bile hiše in mnogo vasi.

Kočevski zbor je na podlagi referata tov. Breclja pristal na vse načrte IOOF, ki so bili naslednji: 1. Uradniki in nameščenci ter družine mobilizirancev brez premoženja bodo prejeli podpore (torej ne plače), ki se bodo plačevale v denarju ali v naravi do višine eksistenčnega minimuma. 2. Uvede se mešani način gospodarjenja, plačevanje in prejetanje se vrši v denarju ali v blagu. Davek, v denarju ali v naravi, bo enoten, njegova višina bo odmerjena po gospodarski zmogljivosti davčnega zavezanca, davčno osnovo pa bodo določali terenski odbori v sodelovanju z gospodarskimi in finančnimi ustanovami. V prometu ostane ves denar, ki je v obtoku (nov denar se ne bo izdajal), in razpiše se novo notranje posojilo v višini 50 milijonov lir. Plačilno sredstvo so lire, ki so v obtoku, in boni, izdani na podlagi

posojila, razpisanega od SNOO v jeseni 1941 v Ljubljani. 3. Organizacija gospodarstva. Terenski gospodarski odbori morajo ugotoviti v svojih okoliših vse zaloge, po drugi strani pa nuditi kmetom vso pomoč pri spravljajanju pridelkov. Rajonski gospodarski odbori ugotove potrebe potrošnikov in nadzorujejo pravilno razdelitev potrošnih predmetov. Nakupe potrebnih predmetov pa oskrbuje samo okrožni gospodarski odbor, ki se bo pri tem posluževal trgovca-privatnika in določal okvirne cene za nakup. Vrhovni organ gospodarske organizacije je Osrednja gospodarska komisija, katere prvenstvena naloga je skrb, da se bo v gospodarstvu in v prehrani gospodarilo po načrtu.

Ob deseti obletnici Kočevskega zbornice moremo danes poudariti predvsem dvoje: da je v Kočevju izvoljeni 120-članski kolektiv častno in uspešno opravil svojo veliko nalogo in privedel slovenski narod do njegove prve velike zmage, do narodnega osvobodjenja, po drugi strani pa tudi, da so častne in velike tradicije NOB tiste velike zakladnice, iz katerih mora črpati tudi današnje nadaljevanje NOB — borba za dokončno zmago socialistične revolucije — ne samo novih pobud za neprestano akcijo, temveč tudi zglede pravilnega in požrtvovalnega dela.

VPRAŠANJA IZ PRIMORSKE

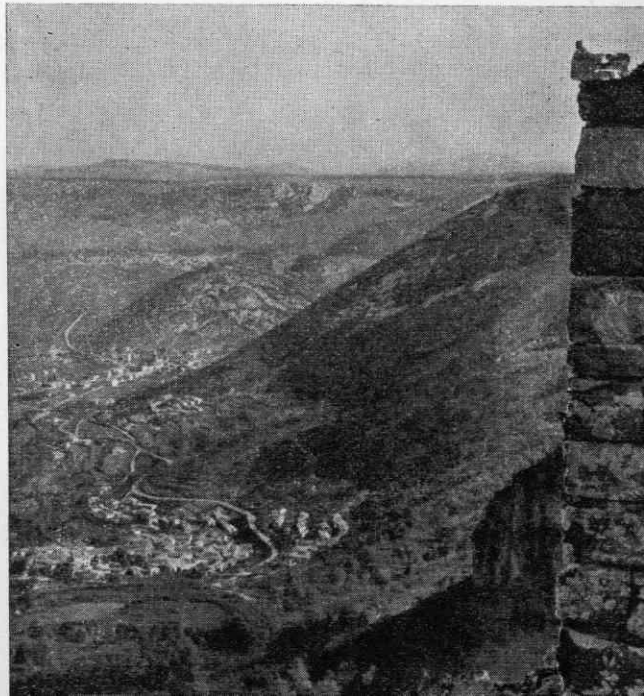
Andrej Savli

Moj namen je, da bi opozoril na nekatere drobce zgodovinskega in etnografskega gradiva, ki bi jih bilo danes še mogoče rešiti s sistematičnim paberkovanjem na samem terenu, ker so med ljudstvom še njih zadnji ostanki oziroma sledovi.

Na Tolminskem n. pr. bi bilo mogoče izgrebsti iz ljudskega spomina še dokaj viden obris slike, ki bi pokazala zadnjo fazo v razkroju fevdalnega gospodarstva in prehod imetja tolminske fevdalne gospode v roke podjetnejših predstavnikov nastajajočega meščanskega razreda, v katerem je na Tolminskem prevzel vodilne funkcije posebno furlanski in avstrijsko-italijanski element, pomlajen z obogatelimi domačini. Dokaj jasno sliko bi si z zbranimi podatki mogli napraviti o dobi po Napoleonovih vojnah, o dobi absolutizma. Zaradi neprestanih nemirov in vojn je v prejšnjem stoletju vzdrževala

Avstrija vse do leta 1866 številno vojsko v severnoitalijanskih pokrajinah. Primorska je bila tedaj prehodno ozemlje, preko katerega je šel ves avstrijski tranzit za Italijo. Ustno sporočilo ve povedati o tolminskih voznikih, ki so vozili globoko v Lombardijo in vse do Milana. Prav tako so vozili tedaj ter pozneje čez Trbiž na Koroško, proti vzhodu pa na Kranjsko. Furlansko, italijansko in nemško furmansko ter cestno izrazoslovje še danes živo priča o tem. Živ je še spomin celo na posamezna prevoznaiška, verjetno državna velepodjetja na Tolminskem, na pr. na Platah v Podseli.

Preveč skromno in premalo načrtno so bili doslej zbrani podatki o eksploataciji gozdov na Tolminskem in o gospodarskem ropanju dežele v dobi rastočega kapitalizma. Malo vemo o izvozu trsak v Italijo, o oglarstvu, o plavljenju drv po Soči in po njenih pritokih. Pičli so podatki o zgodovini sirarstva, mlekarnstva in planšarstva na Tolminskem, dasi imajo te gospodarske panoge tu zelo močne tradicije. Lokalna zgodovina je sorazmerno največ pisala o razvoju idrijskega živosrebrnega rudnika, manj o rabeljskem rudniku, ki je važen za severni del Posočja. V zgornji soški dolini je nekoč cvetelo železarstvo. Še danes nahajamo povsod na Primorskem in v zamejstvu ostanke domače obrti, tako nožarsko obrt na Banjški planoti, čipkarstvo okrog Idrije, lončevazstvo, brusarstvo in dežnikarstvo v Reziji, na Krasu kamnoseke in podobne obrti v pasivnih krajih. Na Bovškem je nekoč cvetelo krošnjarstvo, ki je danes zamrlo.

Pogled z gradu Socerba na vasi Dolina, Krogle in Boršt